

TÉMA: SLOBODA PREJAVU

(autori: Mária Kolíková, Andrej Králik)

Dotykom, posunkom, mimikou, konaním, nekonaním, písaným i hovoreným slovom človek vyjadruje svoj postoj alebo názor. Túto možnosť vyjadriť svoj postoj mu zaručuje sloboda prejavu. Sloboda prejavu sa označuje ako základne ľudské právo, ktoré sa objavilo už v dokumente francúzskej buržoáznej revolúcie z 18. storočia nazvanom Deklarácia práv človeka a občana. Tamojšia buržoázia vyhlásila zoznam základných práv, ktoré vyžadovala od vládnej moci, aby ich rešpektovala. Sloboda prejavu sa objavila ako právo zaručujúce možnosť vyjadriť svoje myšlienky a názory, ktoré môže obmedziť len zákon.

Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789

Článok IV.

„Slobodná výmena myšlienok a názorov je jedným z najcennejších práv človeka: každý občan môže preto slobodne hovoriť, písať, tlačiť, tým nie je dotknutá jeho zodpovednosť za zneužitie tejto slobody v prípadoch stanovených zákonom.“

Sloboda prejavu sa spolu s ostatnými ľudskými právami dostala do ústav štátov a záväzných medzinárodných dohôd až v druhej polovici dvadsiateho storočia. Fašistické besnenie v druhej svetovej vojne donútilo zúčastnené štáty, aby sa prijala základná listina ľudských práv, ktorú budú rešpektovať všetky štáty. V roku 1948 bola prijatá nezáväzná Všeobecná deklarácia ľudských práv, ďalej v roku 1956 už záväzný Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach na pôde OSN. Na pôde Rady Európy bol prijatý v roku 1949 Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd. Sloboda prejavu nechýba ani v zozname základných ľudských práv v dokumente Charta základných práv Európskej únie z roku 2000.

Sloboda prejavu nechýbala od začiatku v zozname ľudských práv v uvedených dokumentoch. Preto sa tiež označuje ako ľudské právo tzv. prvej generácie. Pri triedení ľudských práv sa sloboda prejavu zaraďuje medzi politické práva. Z toho dôvodu, že zabezpečuje šírenie rôznych politických názorov, umožňuje občanom ovplyvňovať politický vývoj v krajine a zapojiť sa do verejného diania. Bez slobody prejavu by sme nemohli prejaviť kritiku vláde či opozičnému politikovi, nebola by súťaž medzi politickými stranami v spoločnosti, žiadne protestné zhromaždenia a demonštrácie, nijaké opozičné volebné kampane a necenzurovaná informovanosť verejnosti o veciach verejných.

Sloboda prejavu nie je len o slobode prejavu k politike v spoločnosti. Bežný občan je denne konfrontovaný s postojmi a názormi iných ľudí. Pri raňajkách počúva hudbu alebo pozerá ranné správy. Cestou do práce si kupuje noviny, ktoré prelistuje v autobuse. V práci si prečíta časopisy, ktoré sa dotýkajú predmetu jeho záujmu, prezrie si zopár stránok na internete, prijme a pošle e-mailové správy. Večer možno zájde do kina alebo do divadla a na sklonku dňa ešte potrápi diaľkový ovládač televízora a prebehne cez 20 televíznych kanálov. A ak sa mu nepodarí zaspáť pri vysielaní, v posteli číta knihu alebo časopis. Slobodu prejavu pokladáme sa samozrejmu súčasť nášho života.

1. Sloboda prejavu v ústave

Sloboda prejavu je jedným zo základných ľudských práv a je zakotvená v Ústave SR a v medzinárodných dohovoroch o ľudských právach. Podľa článku 26 ústavy má každý právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom. Každý má právo vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie. Východiskom tohto práva je predpoklad, že v demokratickej spoločnosti možno dosiahnuť prijateľné riešenia len vtedy, ak majú občania možnosť slobodne diskutovať o svojich problémoch. Dôležitá pri tom nie je len sloboda prejavu ako možnosť vyjadriť svoje myšlienky, ale aj sloboda po prejave. Nestačí totiž, aby mal občan právo prejaviť svoj názor navonok – právo musí vytvoriť aj prostriedky, aby osoba, ktorá vyjadruje vlastné myšlienky a názory, nebola sankcionovaná za obsah svojho prejavu. V Amerike museli sudy často hodnotiť, či zapálenie štátnej vlajky, hanlivé nápisy na tričkách alebo verejnú zničenie vojenskej uniformy sú chránené slobodou prejavu.

Článok 26 ústavy

1. *Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.*
2. *Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povoločovému konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon.*
3. *Cenzúra sa zakazuje.*
4. *Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.*
5. *Orgány verejnej moci majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku. Podmienky a spôsob vykonania ustanoví zákon.*

Sloboda prejavu však nespočíva len v práve občana hovoriť a písať alebo inak prejavovať svoje názory a pocity, ale aj v práve verejnosti tieto názory a pocity prijímať.

Základný predpoklad demokracie je súhlas občanov s formou vládnutia. Tento súhlas musí byť založený na informáciách, ktoré pochádzajú zo širokého spektra zdrojov. Ak štát zakáže určitému novinárovi publikovať články, nezasiahne len do práv novinára, ale aj do práva verejnosti na čítanie jeho článkov. Tak ako každé právo, aj slobodu prejavu možno porušiť alebo zneužiť. Trochu primitívnym, i keď možno aj prirodzeným znakom ľudskej povahy, je snaha zakázať to, s čím nesúhlasíme. Jedným z prostriedkov obmedzenia slobody prejavu, ktoré sa v minulosti u nás využívali, bola cenzúra. Cenzúrou sú akékoľvek zásahy štátnych orgánov do slobody slova a šírenia informácií. Existovali určité témy i ľudia, o ktorých sa nesmeli písať, v redakciách a vydavateľstvách pôsobili osoby, ktorých úlohou bolo zhodnotiť, či je obsah knihy, novín, časopisov, televíznych programov v súlade s ideológiou štátu. Ak sa vyskytli názory, ktoré kritizovali štátnu moc alebo boli čo i len v náznaku pre režim neprijateľné, štátny cenzor ich zakázal, prípadne „vhodne“ upravil. Takéto konanie je v súčasnosti zakázané a štát nemá právo zasahovať do obsahu novín, časopisov, kníh alebo televíznych programov.

Musíme si pritom uvedomiť, že sloboda prejavu je súčasťou iných základných práv a slobôd. Vezmime si napríklad volebné právo. Súčasťou volebného práva je právo kandidátov na oboznamovanie svojich potenciálnych voličov so svojím programom. Ak v rámci volebnej

kampane jeden kandidát má prístup do televízie, často vystupuje na stránkach novín a časopisov, určite má väčšiu šancu uspieť vo voľbách v porovnaní s kandidátom, ktorý do médií prístup nemá a môže sa spoľahnúť len na stretnutia s občanmi. Práve na odstránenie takejto nerovnosti majú vo volebnej kampani všetky politické strany vyhradený rovnaký priestor v rámci televízneho vysielania.

Ďalším príkladom je sloboda náboženského vyznania, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je právo zúčastňovať sa na bohoslužbách. Ak by štát zakázal bohoslužby, išlo by aj o zásah do slobody občana prejaviť svoje náboženské cítenie. Podobne je to aj so zhromažďovacím právom. Cieľom každej demonštrácie je poskytnúť okoliu určitú informáciu – odborári často demonštrujú pred úradom vlády a žiadajú vyššie platy. Keby demonštrantom polícia zalepila ústa lepiacou páskou a zákon by zakazoval nosenie transparentov, demonštrácia by stratila význam – jej účastníci by nemohli prejaviť svoj názor.

2. Formy slobody prejavu

Ľudia prejavujú svoje pocity a postoje neustále, používajú na to rôzne prostriedky ako gestá, mimiku, mlčanie, obraz, rytmus, hovorené, písané či spievané slovo. Prejav môžu sprevádzať rôzne formy správania – rozdávanie letákov, účasť na protestnom pochode, nosenie zástav. Od toho, čo chceme prejavom dosiahnuť a koho ním chceme osloviť, závisí výber formy prejavu.

Napríklad bojkot je forma prejavu vyjadrená odmietaním niečoho. Kampaňou za nenakupovanie tovaru – benzínu na určitej čerpacej stanici – môžeme upozorniť verejnosť na nekalé praktiky tejto firmy a dať najavo odpor verejnej mienky proti takýmto praktikám. Prejavom bojkotu môže byť tiež odmietanie stravy – hladovka. Politickou hladovkou je známy Maháthma Gándhí, osloboditeľ Indie. Svojimi hladovkami podporovanými masami ľudí dosiahol pre Indov napríklad zvýšenie miezd v textilnej továrni, zrušenie diskriminácie vo voľbách pre Indov, ako aj zmierenie medzi hinduistickým a moslimským obyvateľstvom. Krátkym oznamom v tlači o svojej hladovke sa mu podarilo získať výraznú podporu verejnej mienky, ktorá pôsobila na prijatie dôležitých rozhodnutí a spoločenské zmeny. Gándhí využíval na presadenie nezávislosti Indie od britského impéria aj iné formy bojkotu. Vyzýval, aby sa ľudia zbavili šiat vyrobených z indickej bavlny v Anglicku, aby neplatili dani Veľkej Británii, nezúčastňovali sa na ich súdoch a pod.

Inou formou prejavu je písané slovo. Po objavení kníhtlače Gutenbergom v roku 1444 nadobudlo rozširovanie slova tlačou v Európe neočakávané obrátky. Knihy začali byť postupne dostupné širokým masám a nielen niekoľkým vyvoleným. Šírenie myšlienok začalo byť nezastaviteľné, keďže už nebolo odkázané len na namáhavé prepisovanie kníh úzkou skupinou vzdelaných ľudí – pisárov. Šírením myšlienok a informácií sa začal zväčšovať okruh ľudí vyjadrujúcich nielen uznanie, ale i kritiku proti mocenským skupinám vo vláde alebo cirkvi. Písané slovo sa v histórii ukázalo ako silný prostriedok pri šírení myšlienok bez ohľadu na ich spoločenský prospech. Príkladom tragických následkov šírenia myšlienok bez obmedzenia bolo vydanie diela Adolfa Hitlera *Mein Kampf* v období pred druhou svetovou vojnou. Táto kniha plná neznášanlivosti a nenávisť k iným rasám sa stala základom ideológie fašistického Nemecka.

Mein Kampf a sloboda prejavu

*Po dobu piatich rokov prebiehalo v Čechách trestné konanie proti vydavateľovi českého prekladu Hitlerovej knihy *Mein Kampf*, v slovenskom preklade *Môj boj*. České orgány činné v trestnom konaní preverovali, či vydaním prekladu tejto knihy a jej distribúciou*

došlo k spáchaniu trestného činu propagácie fašizmu. Na základe obžaloby podanej prokurátorom bol vydavateľ českého prekladu odsúdený za tento trestný čin trestom odňatia slobody na tri roky a peňažnou pokutou 2 milióny českých korún. Najvyšší súd ČR však predošlé odsudzujúce rozhodnutia nižších českých súdov zrušil a vec vrátil späť na ďalšie konanie súdu prvého stupňa. Tento súd však opäť rozhodol o vine vydavateľa, v tomto prípade zo spáchania trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia. V marci roku 2005 opäť rozhodol Najvyšší súd ČR a vydavateľa spod obžaloby definitívne oslobodil. Najvyšší súd uviedol, že vydanie knihy Mein Kampf by bolo možné chápať ako trestný čin, ale v tomto prípade neboli zistené žiadne skutočnosti, že by český vydavateľ chcel jej vydaním propagovať nacistické hnutie. Propagovanie je aktívna činnosť, napríklad získavanie nových stúpenčov pre hnutie. Nič takého ale v prípade českého vydavateľa Mein Kampf nebolo zistené.

Ďalším účinným prostriedkom výmeny informácií sú noviny, ktoré každý deň poskytujú nové reportáže z domova i zo zahraničia z oblasti politiky, športu, kuriozít či mimoriadnych tragických udalostí. Pri poskytovaní informácií novinári vyjadrujú aj vlastné postoje, hodnotia rozhodnutia či výroky politikov, vyjadrujú sa k udalostiam, o ktorých píšú. V jednotlivých článkoch môžeme rozlíšiť fakty od hodnotiacich úsudkov novinára. Už samotný výber informácií novinárom o určitej udalosti môže viesť čitateľa k vytvoreniu istého názoru. Napríklad môže byť veľmi podstatné, aký prejav politika si zoberie novinár na mušku a či uvedie korektné kontexty vecí, ku ktorým sa politik vyjadril. V demokratickej spoločnosti je nevyhnutné mať prístup k objektívnym informáciám o tom, čo sa deje v spoločnosti, a mať priestor na vyjadrenie kritických postojov. Sloboda prejavu preto chráni šokujúce, znepokojujúce a v určitých prípadoch aj urážlivé myšlienky.

Diskusia o veciach verejného záujmu je chránená. Prežitkom z komunistického režimu, kde sloboda prejavu bola prísne obmedzená, bol u nás trestný čin hanobenia republiky a jej predstaviteľa (§ 102 a § 103 starého Trestného zákona). Účinnosť ustanovení o tomto trestnom čine bola v starom Trestnom zákone pozastavená až v januári 2002. K pozastaveniu účinnosti týchto ustanovení a ich neskoršiemu zrušeniu došlo v súvislosti s kritikou prezidentovho prejavu novinárom Nového času Alešom Krátkým.

Z Ústavného súdu Slovenskej republiky

Aleš Krátký v komentári publikovanom v máji 2001 (Nový čas, 26. máj 2001) kritizoval prezidenta a jeho prejav tvrdšími výrokmi. V komentári označil napríklad prezidenta za „nafúkaného egomaniaka“. Časť verejnosti považovala novinárovu kritiku za primeranú, pre inú časť verejnosti novinár prekročil hranice kritiky, ktorú si môže dovoliť k prezidentovi republiky. Kancelária prezidenta republiky podala na novinára trestné oznámenie pre podozrenie zo spáchania trestného činu hanobenia republiky a jej predstaviteľa. Následne skupina poslancov parlamentu podala podnet na ústavný súd pre posúdenie súladu tohto trestného činu s našou ústavou a medzinárodnými dohovormi o ochrane ľudských práv, ktorými je Slovenská republika viazaná. Ústavný súd vyhovel skupine poslancov a vydal rozhodnutie, že zakotvenie takéhoto trestného činu je v rozpore so slobodou prejavu v ústave, listine základných práv a slobôd a európskom dohovore.

Ustanovenia starého Trestného zákona o trestnom čine, ktorého účinnosť bola pozastavená (od 30. januára 2002) rozhodnutím ústavného súdu a neskôr bol zrušený (od 1. septembra 2002).

Hanobenie republiky a jej predstavitel'a

§ 102 – Kto verejne hanobí republiku, Národnú radu Slovenskej republiky, vládu alebo Ústavný súd Slovenskej republiky, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

§ 103 – Kto verejne hanobí prezidenta republiky pre výkon jeho právomoci alebo vôbec pre jeho činnosť v politickom živote, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

Rozhodnutie nášho ústavného súdu bolo vydané v súlade s rozhodovaním Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu. Európsky súd vo svojich rozhodnutiach poukazuje na dôležitosť tlače a úlohu novinárov v demokratickej spoločnosti. Novinári a tlač sa považujú za strážcov demokracie, pretože ich úlohou je informovať o činnosti politikov, o činnosti ľudí pracujúcich v mene štátu i obcí a poukazovať na ich nedostatky, nedodržané sľuby, zavádzanie, ale na druhej strane i chváliť a uznať ich dobre vykonanú prácu. Prácou novinárov je informovať ľudí o tom, čo sa deje v spoločnosti. Na základe včas získaných dostatočných informácií môže verejnosť reagovať a vyjadrovať svoj súhlas alebo nesúhlas s krokmi politikov a žiadať o nápravu. Aj šokujúca či urážajúca kritika politikov založená na pravdivých informáciách má priestor v demokratickej spoločnosti.

Príkladom rozhodovania Európskeho súdu pre ľudské práva je prípad kritiky prejavu Jorga Haidera, známeho pronárodne orientovaného politika Slobodnej strany Rakúska. Za obsah jeho prejavu pri príležitosti osláv mieru v Rakúsku ho novinár Oberschlick označil vo svojom článku za idiota. Dôvody, ktoré ho viedli k takémuto označeniu, presne popísal v článku spolu s uverejnením prejavu Jorga Haidera. Za výroky bol novinár odsúdený rakúskymi súdmi. Preto sa novinár Oberschlick obrátil na Európsky súd pre ľudské práva. Európsky súd novinárovi vyhovel a v rozsudku uviedol, že odsúdenie novinára rakúskymi súdmi bolo porušením jeho práva na slobodu prejavu.

Oberschlick vs Rakúsko z Európskeho súdu pre ľudské práva

Jorg Haider, jeden z čelných politikov Slobodnej strany Rakúska, mal pri príležitosti osláv mieru prejav, v ktorom oslavoval úlohu „generácie vojakov“ bojujúcich v druhej svetovej vojne. V prejave povedal, že všetci vojaci vrátane vojakov nemeckej armády bojovali za mier a slobodu, a preto by ľudia nemali rozlišovať dobrých a zlých vojakov tej generácie, ale že by im všetkým mali byť skôr vďační za založenie a vybudovanie dnešnej prosperujúcej a demokratickej spoločnosti. Novinár pán Oberschlick, ktorý bol súčasne i vydavateľom časopisu Forum, publikoval vo svojom časopise článok s Haiderovým prejavom v plnom znení a nazval politika Jorga Haidera slovom idiot (Trottel). Oberschlick v článku pod titulkom: „PS.: Trottel statt Nazi“ (PS.: Idiot namiesto nacistu) uviedol aj nasledujúce: „Chcem povedať o pánovi Haiderovi po prvé, že nie je nacist, a po druhé, že je však idiot.“ Ďalej v článku novinár uviedol, že „pre pána Jorga Haidera je výhodou, ak ho nazývajú nacistom. Preto som požiadal svojich priateľov, aby mi prepáčili zdržania sa použitia tohto výrazu z tohto dôvodu.“ Nasledovali dôvody novinára, prečo tak označuje Jorga Haidera, tieto dôvody súviseli s obsahom prejavu Jorga Haidera orientovaným silne nacionalisticky, miestami až nacisticky.

Na základe podnetu Jorga Haidera sa začalo proti novinárovi trestné stíhanie, ktoré sa skončilo jeho odsúdením rakúskymi súdmi. Keďže novinár neuspel ani na odvolacom súde, obrátil sa na Európsky súd pre ľudské práva pre porušenie práva na osobnú slobodu.

Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že nebola preukázaná nutnosť zasahovania do slobody prejavu novinára, a preto došlo k porušeniu článku 10 dohovoru. V odôvodnení rozhodnutia Európskej komisie a súdu pre ľudské práva (v tom čase ešte bola aj komisia) boli takéto vyjadrenia:

- 1. Výraz idiot mohol byť považovaný za urážlivý, avšak za daných okolností a najmä vzhľadom na názory vyslovené pánom Haiderom, predstavovalo obžalovanie sťažovateľa neprimeraný zásah do výkonu sťažovateľovej slobody.*
- 2. Sloboda prejavu je prípustná nielen pre informácie a myšlienky prijímané kladne alebo považované za neútočné alebo ako veci ľahostajné, ale tiež pre tie, ktoré sú útočné, šokujú alebo spôsobujú rozruch.*
- 3. Vyššie uvedené princípy majú veľký význam vo vzťahu k tlači. Úlohou tlače je sprostredkovať informácie a myšlienky o politických otázkach a ďalších veciach všeobecného záujmu, aj keď je limitovaná ochranou povesti iných.*
- 4. Hranice prípustnej kritiky sú širšie vo vzťahu k politikovi konajúcemu vo verejnej funkcii, ako vo vzťahu k súkromnej osobe. Politik nevyhnutne vystavuje každé svoje slovo a skutok podrobnému skúmaniu zo strany novinárov a širokej verejnosti a musí prejavíť väčšiu mieru tolerancie, najmä ak on sám robí verejné vyhlásenia, ktoré pripúšťajú kritiku. Aj politik má právo na ochranu svojej povesti, ale potreba takejto ochrany musí byť v rovnováhe so záujmami otvorenej diskusie o politických problémoch.*

V kauze Feldek versus Slovenská republika rozhodoval európsky súd o porušení slobody prejavu aj zo strany slovenských súdov. Spisovateľ Ľubomír Feldek podal sťažnosť na európsky súd do Štrasburgu proti slovenským súdom, pretože na základe ich rozhodnutí prehral na Slovensku spor s politikom Dušanom Slobodníkom. Európski sudcovia sa v tomto prípade zaoberali otázkou, či Najvyšší súd Slovenskej republiky rozhodol pri žalobe Slobodníka na ochranu osobnosti v súlade s právom Ľubomíra Feldeka na slobodu prejavu. Svojím rozsudkom európsky súd povedal, že sloboda prejavu Feldeka bola porušená a zaviazal Slovenskú republiku zaplatiť mu ako odškodnenie viac ako pol milióna slovenských korún za porušenie jeho práva. Novinár Marián Leško k prehratému sporu pred európskym súdom uviedol: „Slovenská republika jeden zo svojich sporov v Štrasburgu prehrala. Jej občanom to môže pomôcť, aby ich práva boli na Slovensku chránené rovnako, ako sú chránené v celej Európe. Prehra republiky je teda víťazstvom občanov.“

Feldek vs Slovensko z Európskeho súdu pre ľudské práva

V roku 1992 zažaloval politik Dušan Slobodník spisovateľa Ľubomíra Feldeka za výrok „pán Slobodník sa stal ministrom kultúry a vzápätí vyšla najavo jeho fašistická minulosť“, ako aj za verš básne, ktorý znie: “esesák sa objal s eštébákom”. Feldek vo svojom článku a básni reagoval na fakt, že Slobodník sa ako sedemnášťročný zúčastnil tréningu jednotiek SS v Sekuliach. Keďže Dušan Slobodník sa cítil dotknutý Feldekovými výrokmi, podal proti nemu žalobu na Mestský súd v Bratislave. Mestský súd jeho žalobu zamietol, na základe Slobodníkovho odvolania rozhodoval o prípade Najvyšší súd Slovenskej republiky. Najvyšší súd Slobodníkovi vyhovel. Keďže Feldek sa už na Slovensku nemal kam obrátiť, teda všetky opravné prostriedky boli vyčerpané, podal sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu. Tak sa prípad Slobodník versus Feldek zmenil na prípad Feldek versus Slovenská republika. Európsky súd pre ľudské práva posudzoval Feldekove vyjadrenia a rozlišoval medzi jeho hodnotiacimi súdmi a faktami. Hodnotiace súdy sú vyjadrenia, ktoré nemožno overiť, pretože ide len

o subjektívne hodnotenie daných faktov. Fakt na rozdiel od hodnotiaceho súdu je skutočnosť, ktorá je pravdivá alebo nepravdivá. Európsky súd po posúdení tohto prípadu vyniesol rozsudok, že právo Ľubomíra Feldeka na slobodu prejavu bolo slovenskými súdmi porušené.

Novinár, ktorý sa usiluje získať objektívne informácie a sprostredkúva ich verejnosti, sa ľahko stane trňom v oku vláde ako aj opozičným politikom, ak informácie o ich aktivitách nie sú práve lichotivé. Novinár Andrej Babický, ktorý ponúkal mimoriadne spravodajstvo pre rozhlasovú stanicu Slobodná Európa priamo z dejiska vojny v Čečensku, sa stal takýmto trňom pre ruskú vládu. Jeho spravodajstvá o vojne boli v zásadnom rozpore s tým, čo hovorila médiám ruská vláda. Novinár Babický bol unesený. O jeho únose dostala verejnosť informáciu, že ho uniesli čečenski teroristi. Keď sa Andrej Babický živý a zdravý našiel, verejnosť sa dozvedela, že na únose novinára Babického participovala ruská tajná polícia.

Útok proti novinárom nie je zriedkavý ani v našich najbližších zemepisných šírkach. Napríklad o dvoch slovenských novinároch denníka SME boli rozširované letáky s ich fotografiami a lživými informáciami, že vyrábajú a distribuujú detskú pornografiu. Ďalším príkladom politického útoku na novinárov je prípad z Čiech z roku 2002, keď prebehla tlačou informácia, že proti známej novinárke Sabine Slonkovej z Mladej fronty Dnes sa pripravovala vražda pre jej investigatívnu žurnalistiku namierenú na jedného z popredných českých politikov.

2.1. Obmedzenia slobody prejavu

Deklarácia práv človeka a občana (1789)

Článok IV.

„Sloboda spočíva v možnosti konať to, čo neškodí inému: preto výkon prirodzených práv každého človeka má hranice tam, kde začína právo ostatných členov spoločnosti užívať svoje vlastné práva. Tieto hranice možno stanoviť len zákonom.“

Ani sloboda prejavu nie je absolútna a neohraničená. Naša ústava totiž garantuje aj iné práva, ktoré sa môžu dostať do konfliktu so slobodou prejavu. Sú to popri iných právo na súkromie, právo na zachovanie osobnej cti a dobrej povesti. Napríklad novinár odfotografuje známu političku v podnapitom stave počas jej služobnej cesty v zahraničí. Novinár bude mať záujem uverejniť fotografiu, čo však bude politička chápať ako zásah do jej súkromia. Ide o jasný konflikt dvoch práv garantovaných ústavou. V konkrétnom prípade treba vždy zvažovať práva a záujem, ktorý tieto práva chránia. Prevažuje záujem politika na ochranu svojho súkromia nad záujmom verejnosti dozvedieť sa o kvalitách vysoko postaveného činiteľa?

V súdnom konaní musia sudcovia často riešiť takéto dilemy – musia si položiť dve protichodné práva na misky váh a rozhodnú podľa toho, ktorému právu alebo záujmu pripíšu väčší význam. Súdny sú teda nútené riešiť aj otázku, čo je pre spoločnosť dôležitejšie – ochrániť právo jednotlivca napríklad na právo na súkromie alebo garantovať slobodu prejavu a právo na informácie napríklad pri kritike novinárov voči politikom.

Neobmedzená sloboda prejavu môže spôsobiť aj ohrozenie mravnosti. Mnohé štáty považujú ochranu mravnosti a vlastnej kultúry za dôležitejšie hodnoty ako slobodu prejavu. Ako príklad môžu slúžiť zákazy vysielania niektorých klipov na MTV alebo zákazy vysielania filmov zobrazujúcich scény plné krutosti a násilia. Pesnička francúzskeho textára a speváka Serga Gainsbourga *Je t'aime ... moi non plus* (v slovenskom preklade *Milujem ťa ... ja už nie*) sa stala jedným z najväčších európskych hitov v roku 1969. Táto pesnička bola šokom pre verejnosť,

herečka Jane Birkin v nej počas spevu napodobňovala vzdychy podobné zvukom pri milovaní. Predmetom verejnej diskusie sa stal tiež videoklip Filipa Renča k pesničke známej českej speváčky Lucie Bílej Láska je láska. V tomto klipe sa neobjavilo žiadne nahé telo a celý bol štylizovaný v komediálnom zveličení, podľa Rady Českej televízie však mohol ovplyvniť zdravý psychický a morálny vývoj detí a mladistvých. Klip bol napokon stiahnutý z vysielania medzi 6.00 a 22.00 hodinou. Videoklip na jednej strane odsúdila rada televízie, na druhej strane ho ocenia spoločnosť udelením ceny Grammy a prívlastku kultový. Protichodné ohlasy vo verejnosti vyvolal aj videoklip skupiny Lucie – opäť z dielne Filipa Renča – k pesničke Medvedík. Táto skladba odsudzovala užívanie drog ako nebezpečné a symbolicky to vyjadrovala pomocou kokaínového medvedíka. Vo videoklipe bola použitá symbolika kríža, bieleho snehu či lámania väzov plyšovému zvieratku. Ako uviedol Filip Renč, jeho cieľom bolo ukázať, že drogy pribíjajú človeka na kríž. Televízia Nova tento videoklip stiahla z vysielania z dôvodu ohrozenia morálnej výchovy detí. Tento posledný príklad ilustruje, že na videoklip k pesničke Medvedík panovali v spoločnosti úplne protichodné názory.

Sloboda prejavu neznamena, že každý má právo povedať čokoľvek. Sloboda každého z nás sa končí tam, kde sa začína právo druhého. Sloboda prejavu nemôže byť zneužitá na zásah do práva inej osoby. Človek si prirodzene chráni svoje súkromie, buduje si svoje dobré meno a záleží mu na tom, ako ho vnímajú jeho blízki, priatelia i širšia verejnosť. Ak mu niekto do týchto hodnôt zasiahne, napríklad ohováraním a šírením nepravdivých informácií, bude to pociťovať ako ujmu. Negatívne informácie, aj keď sú nepravdivé, môžu znížiť vážnosť osoby v spoločnosti, autoritu na pracovisku, narúšajú priateľstvá i rodinné vzťahy. Rovnako aj pravdivé informácie z intímnej sféry človeka môžu poškodiť danú osobu.

Sloboda prejavu zaväzuje novinárov, ako aj vydavateľov novín či prevádzkovateľov rádii a televízií. Poskytovanie nepravdivých informácií o udalostiach a zneužívanie slobody prejavu na páchanie násilia je zakázané. Použitie vplyvného média na zneužitie slobody prejavu môže mať najhrozivejšie následky. Tragickým príkladom zneužitia slobody prejavu boli vysielané reportáže a komentáre z jediného všeobecne dostupného rádia v Rwande v roku 1994. Na základe manipulácie ľudí prostredníctvom rozhlasu väčšinové obyvateľstvo Hutov zavraždilo najmenej pol milióna ľudí hlásiacich sa k menšine Tutsiov. Na podnet z rádia vraždili všetci, susedia aj príbuzní.

2.1.1. Za akých podmienok možno obmedziť slobodu prejavu alebo ako sa možno brániť pri jej zneužití

Naša ústava spoločne s Európskym dohovorom na ochranu ľudských práv vymedzuje prípady, v ktorých možno obmedziť slobodu prejavu. Ústava v článku 26 a dohovor v článku 10 stanovujú tri základné podmienky, keď možno obmedziť slobodu prejavu. Pritom všetky nasledujúce podmienky musia byť splnené súčasne:

1. Obmedzenie slobody prejavu je vymedzené **v zákone**. Napríklad Trestný zákon obmedzuje slobodu prejavu trestaním za rasistické výroky, šírenie symbolov fašizmu, ohováranie – šírenie klamstiev s úmyslom poškodiť druhému a podobne.
2. Ide o tzv. **legitímny účel** – účel obmedzenia slobody prejavu je uvedený v danom článku (čl. 26 ústavy alebo článok 10 dohovoru). Ústava vymedzuje tieto legitímne účely: ochrana práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochrana verejného zdravia a mravnosti. Napríklad z dôvodu ochrany povesti iných je zakázané šírenie nepravdivých informácií o niekom inom, takéto obmedzenie slobody prejavu by sme našli v Občianskom zákonníku ako aj v Trestnom zákone.

3. Dané obmedzenie možno považovať za opatrenie, ktoré je **nevyhnutné** v demokratickej spoločnosti. Termín nevyhnutný v demokratickej spoločnosti sa vždy posudzuje v konkrétnom prípade, pričom sa berie najmä ohľad na obsah prejavu a záujem verejnosti o danú vec, to znamená, či a prečo je pre spoločnosť významné vedieť obsah prejavu.

Zákon sa ukázal ako vhodná forma na obmedzenie slobody prejavu, pretože na jeho prijatie je potrebná väčšina poslancov v parlamente. Takže je tu určitá istota, že o jej obmedzení nerozhodne svojvoľne minister, vládny úradník alebo malá skupina poslancov v obecnom zastupiteľstve. Medzi zákony, ktoré u nás obmedzujú slobodu prejavu, patria najmä Občiansky zákonník a Trestný zákon. Medzi ďalšie zákony patrí napríklad zákon o reklame, Obchodný zákonník, zákon o ochrane spotrebiteľa, tlačový zákon, zákon o vysielaní a retransmisii alebo zákon o zdravotnej starostlivosti. Cieľom obmedzenia slobody prejavu v týchto zákonoch je zamedziť zneužitiu slobody prejavu.

Urážka

Najbežnejším príkladom zneužitia slobody prejavu je uverejnenie nepravdivej informácie v novinách. Ak o niekom noviny nepravdivo napíšu, že ukradol dva milióny korún, rozhodne mu to na cti nepridá, a preto sa bude chcieť brániť. Aké má vlastne možnosti?

Svojpomoc

Základným prostriedkom, ktorý môže použiť akákoľvek obeť „ohovárania“, je svojpomoc – použitie dostupných prostriedkov na opravu nepravdivej informácie. Napríklad zatelefonujete novinárovi, ktorý o vás nepravdivý článok napísal, aby lož opravil. Samozrejme, bežný človek nemá zabezpečený prístup do médií, a preto je oveľa zraniteľnejší ako verejne známa osoba.

Tlačová oprava

Tlačový zákon predpokladá osobitný postup, na ktorého základe sa môžeme domáhať opravy nepravdivých alebo pravdu skresľujúcich údajov. V prípade uverejnenia nepravdivej informácie môže občan žiadať šéfredaktora o opravu. Takáto žiadosť musí byť podaná najneskôr do dvoch mesiacov po uverejnení nepravdivej informácie. V žiadosti by sa malo navrhnúť aj znenie opravy.

Šéfredaktor môže odmietnuť žiadosť o uverejnenie opravy, ak môže dokázať, že uverejnený údaj je pravdivý, alebo ak bola žiadosť o opravu podaná neskoro. Ak šéfredaktor nemá dôvod na odmietnutie opravy, je povinný opravu uverejniť. Uverejnenie opravy je bezplatné a nikto od vás nemôže žiadať uhradenie nákladov spojených s opravou. Oprava musí byť uverejnená do ôsmich dní po podaní žiadosti o opravu v novinách alebo v časopise v najbližšom čísle pripravovanom po podaní žiadosti. Oprava musí byť umiestnená na rovnakom mieste a rovnakým písmom, ako bol uverejnený údaj, na ktorý sa oprava vzťahuje. Ak bola nepravdivá informácia uverejnená na titulnej strane a veľkým písmom, text opravy nemožno schovať niekde na predposlednú stranu a uverejniť ju malým, bez lupy takmer nečitateľným písmom. Ak šéfredaktor odoprie opravu uverejniť, môže sa občan obrátiť na súd, ktorý v prípade úspechu prikáže šéfredaktorovi, aby zabezpečil uverejnenie opravy.

Oprava v rozhlase a televízii

Ak bol nepravdivý údaj uverejnený v rozhlase alebo televízii, použije sa zákon o vysielaní a retransmisii. Tento zákon ustanovuje obdobný postup ako pri tlačových opravách, pričom lehota na podanie žiadosti o uverejnenie opravy je 30 dní od odvysielania nepravdivých údajov.

Žaloba na ochranu osobnosti

Môže sa stať, že nepravdivá informácia spôsobí takú škodu, ktorú nenapraví len uverejnenie opravy. Vtedy je možné použiť na nápravu ustanovenia Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti a obrátiť sa na súd so žalobou na ochranu osobnosti.

Ochrana osobnosti sa zaoberá ochranou tých prvkov osoby človeka, ktoré sú s ním najväčšmi spojené a ovplyvňujú jeho postavenie v spoločnosti a celkový vývoj či osobnostný rast. Najčastejšie chránenými sú dôstojnosť, česť, meno, povesť a vážnosť občana. Písomnosti osobnej povahy, podobizne, obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy týkajúce sa určitého človeka sa smú vyhotoviť alebo použiť len s jeho súhlasom. Občiansky zákonník stanovuje nielen právo na ochranu osobnosti človeka, ale aj zodpovednosť za porušenie tohto práva. To znamená, že sa určujú podmienky na šírenie informácií o iných osobách, ale aj následky porušenia týchto podmienok.

Osoby verejného záujmu versus bežní občania

Z hľadiska ochrany osobnosti môžeme osoby rozdeliť do dvoch základných skupín – osoby verejného záujmu a ostatné osoby (bežní občania).

Osobami verejného záujmu sú osoby, ktoré sú odôvodnene predmetom verejného záujmu. Medzi tých, ktorí sú **dlhodobo** predmetom verejného záujmu, patria politici, ľudia zo šoubiznisu alebo športovci.

Právna teória a súdna prax sa zhoduje, že tieto osoby vedome vstupujú pred zrak verejnosti, pričom musia počítať s tým, že sa stanú predmetom verejného záujmu. Osobitne to platí u politikov ako zástupcov občanov – verejnosť má právo prijímať informácie o ich kvalitách. Hranice prípustnej kritiky osôb v politike ako aj v štátnych orgánoch sú omnoho širšie ako hranice kritiky súkromných osôb. Činnosť štátnych orgánov má podliehať starostlivej kontrole, tak zákonodarnej a súdnej moci, ako aj zo strany tlače, médií a verejnej mienky. Na rozdiel od súkromnej osoby politik nevyhnutne a vedome vystavuje pozornej kontrole svoje činy a konania zo strany novinárov i širšej verejnosti. V dôsledku toho politik musí prejavovať viac tolerancie. Súkromná sféra u týchto osôb je značne zúžená, a to isté platí aj o ich ochrane. Súkromná sféra však nie je úplne vylúčená. Informácie o rodinnom živote by nemali byť predmetom verejnej diskusie.

K osobám, ktoré sú **krátkodobo** predmetom verejného záujmu, patrí napríklad osoba, ktorá zachránila topiace sa dieťa, alebo páchatel trestného činu. Počas určitého obdobia má verejnosť právo prijímať informácie o týchto osobách, čo by tieto osoby mali akceptovať.

Ostatným osobám (bežným občanom) je garantovaná široká ochrana a nemožno zverejňovať (hoci aj pravdivé) informácie dotýkajúce sa ich súkromia. Do súkromnej sféry patria informácie o zdravotnom stave, majetku, platových pomeroch, rodinnom živote a pod.

Príklad: Bývalý francúzsky prezident Mitterand mal rakovinu a túto skutočnosť dlhé roky tajil. Napokon sa novinárom podarilo túto informáciu zistiť. Úrad prezidenta chcel zverejneniu tejto informácie zabrániť, pričom argumentoval aj tým, že ide o informáciu dotýkajúcu sa intímnej sféry osobnosti prezidenta. Médiá sa domnievali, že verejnosť má právo poznať zdravotný stav prezidenta, a informáciu zverejnili.

Občiansky zákonník nepostihuje akýkoľvek zásah do práva človeka na nedotknuteľnosť svojej osoby, ale len zásah, ktorý je v rozpore so zákonom a môže mu privodiť ujmu. Ak sú obe tieto podmienky splnené, možno žiadať súd, aby zviazal šíriteľa nepravdivej informácie na uverejnenie opravy alebo zdržanie sa ďalších zásahov do osobnosti. Ak by bola dôstojnosť a vážnosť osoby znížená v značnej miere, možno sa domáhať aj náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch.

2.1.2. Zásah, ktorý je v rozpore so zákonom – neoprávnený zásah

V zásade neoprávneným zásahom budú nepravdivé tvrdenia, prípadne tvrdenia skresľujúce. Nevylučuje to však, aby neoprávneným zásahom bolo aj pravdivé tvrdenie, ktoré sa však dotýka intímnej sféry človeka. Forma zásahu nie je dôležitá. Môže ísť o ústne alebo písomné rozširovanie nepravdivých správ dotýkajúcich sa osobnosti človeka, ako aj rozširovanie pravdivých správ z intímneho či rodinného života proti jeho vôli.

Zásah môže spôsobiť ujmu

Súd má pri rozhodovaní vždy za úlohu posudzovať spôsobilosť ujmy. Prihliada pri tom na osobu poškodenú a okolnosti, za ktorých nastal zásah do práv osobnosti, teda tzv. objekt aj subjekt zásahu. Súdny v rozhodnutiach často považujú za spôsobilé zásahy vykonané celoštátnymi médiami, pretože okruh ľudí, ktorý mal možnosť tento zásah vnímať, je najširší.

Za **nespôsobilé zásahy** možno považovať napríklad zásahy vykonané len medzi dvoma osobami alebo v prostredí, kde mienka o určitom človeku už nemôže byť nijako znížená vykonaným zásahom.

Pre rozhodnutie o porušení práva na ochranu osobnosti súd nie je povinný skúmať, či zásah skutočne spôsobil aj následky. Toto je súd povinný skúmať, len ak sa žalobou uplatňuje aj náhrada nemajetkovej ujmy v peniazoch. Vzhľadom na účel Občianskeho zákonníka, ktorý zakotvuje ochranu osobnosti, nevyžaduje sa k úspešnému uplatneniu žaloby na ochranu osobnosti dokázať zavinenie. V praxi to znamená, že novinár sa nemôže zbaviť zodpovednosti tvrdiac, že **nebolo jeho úmyslom** (že nechcel) zasiahnuť do cti inej osoby alebo že **nevedel o nepravdivosti** informácie, ktorú šírila.

Žaloba na ochranu dobrej povesti

Obdobnú ochranu ako jednotlivci požívajú právnické osoby, čiže firmy, štátne podniky, nadácie, školy, občianske združenia a pod. Podľa Občianskeho zákonníka má právnická osoba právo na ochranu dobrého mena a dobrej povesti. Zverejnenie nepravdivých informácií o právnickej osobe môže byť považované za zásah do dobrej povesti.

Príklad: Ekologické občianske združenie zorganizovalo stretnutie občanov proti výstavbe umelej vodnej nádrže. Na stretnutie došiel aj jeden novinár z regionálnych novín, ktorý stretnutie a najmä občianske združenie popísal veľmi negatívne – vraj boli pod vplyvom

alkoholu, možno aj drog a pod. Žaloba proti novinám bola úspešná, občianske združenie bolo schopné preukázať aj to, že mu po uverejnení nepravdivého článku klesli príjmy. Súd priznal občianskemu združeniu nemajetkovú ujmu v peniazoch a zaviazal noviny na uverejnenie ospravedlnenia.

2.2. Trestné oznámenie

So zodpovednosťou za zakázané konanie súvisí najmä trestné právo. Trestný zákon stanovuje niektoré skutkové podstaty trestných činov, ktorých sa môže dopustiť za určitých okolností aj občan šíriaci svoje názory a myšlienky. Trestné právo tak stanovuje vonkajšie limity slobody prejavu.

Oznámenia o podozrení zo spáchania trestného činu – trestné oznámenia – prijíma polícia, s trestným oznámením sa však možno obrátiť aj priamo na prokuratúru. Pre zodpovednosť za spáchanie trestného činu sa vyžaduje úmyselné zavinenie páchatel'a. Trestný čin je spáchaný úmyselne, ak páchatel' chcel porušiť zákon alebo vedel, že svojím konaním môže zákon porušiť, a bol s tým uzrozumený.

Obmedzenie slobody prejavu v Trestnom zákone nájdeme okrem iných pri týchto trestných činoch:

- **Šírenie poplašnej správy** – napríklad moderátor oznámi v rozhlase, že od zajtra bude na Slovensku vojnový stav a vyzve ľudí, aby čo najskôr vo vlastnom záujme opustili republiku. Páchatel' si tu však musí byť prinajmenšom istý, že správa je nepravdivá a môže ňou spôsobiť nebezpečenstvo vážneho znepokojenia. Za brannej pohotovosti nie je potrebné úmyselné zavinenie a stačí aj nedbanlivosť páchatel'a.

§ 361 Trestného zákona – Šírenie poplašnej správy

1) Kto úmyselne spôsobí nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta tým, že rozširuje poplašnú správu, ktorá je nepravdivá, alebo sa dopustí iného obdobného konania spôsobilého vyvolať také nebezpečenstvo, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

- **Schvaľovanie trestného činu** – napríklad niekto v školskom rozhlase odvysiela reportáž o útokoch, ktorých obeťou sú mladí anarchisti, pričom uvedie, že sa vlastne nič hrozné nestalo – veď to boli „len“ nejakí anarchisti. Takýmto spôsobom by moderátor schvaľoval postup páchatel'a.

§ 338 Trestného zákona – Schvaľovanie trestného činu

1) Kto verejne schvaľuje trestný čin alebo verejne vychvaľuje pre trestný čin jeho páchatel'a, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto v úmysle prejaviť s trestným činom súhlas

- a) páchatel'a alebo osobu jemu blízku odmení alebo odškodní za trest, alebo
- b) zbiera prostriedky na takú odmenu alebo odškodnenie.

- **Vyhrážka jednotlivcovi** – napríklad niekto sa listom vyhráža, že podpáli dom alebo ublíži niekomu z rodiny. Pre spáchanie trestného činu nie je potrebné, aby sa páchatel'

pri vyhrážke stretol s poškodeným. Stačí i telefonát alebo e-mail, ktorý môže vyvolať u adresáta dôvodnú obavu.

§ 360 Trestného zákona – Nebezpečné vyhrážanie

1) Kto sa inému vyhráža smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) závažnejším spôsobom konania,
- b) na chránenej osobe,
- c) preto, aby inému zmaril alebo sťažil uplatnenie jeho základných práv a slobôd,
- d) z osobitného motívu, alebo
- e) verejne.

- **Násilie proti skupine obyvateľov** – napríklad skíni sa vyhrážajú ublížením na zdraví alebo aj použijú násilie proti skupine 3 mladých ľudí. Ak je z vyjadrení útočníkov zrejmé, že dôvodom ich útoku je iná rasa alebo etnická skupina, Trestný zákon stanovuje vyššiu trestnú sadzbu.

§ 359 Trestného zákona – Násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi

1) Kto sa skupine obyvateľov vyhráža smrťou, ťažkou ujmom na zdraví alebo inou ťažkou ujmom, alebo spôsobením škody veľkého rozsahu, alebo kto použije násilie proti skupine obyvateľov, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

2) Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) závažnejším spôsobom konania, alebo
- b) verejne.

- **Hanobenie národa, rasy a presvedčenia** – ide o prípady, keď páchatel' na verejnosti, napríklad na zhromaždení, svojimi výrokmi hrubo uráža niektorý národ, jeho jazyk, rasu alebo etnickú skupinu alebo skupinu obyvateľov pre otázku náboženstva.

§ 423 Trestného zákona – Hanobenie národa, rasy a presvedčenia

1) Kto verejne hanobí

a) niektorý národ, jeho jazyk, niektorú rasu alebo etnickú skupinu alebo
b) skupinu osôb pre jeho vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.

2) Odňatím slobody až na tri roky sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) najmenej s dvoma osobami,
- b) v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom,
- c) ako verejný činiteľ, alebo

d) za krízovej situácie.

- **Podnecovanie k národnostnej a rasovej nenávisti** – napríklad ak majiteľ baru, reštaurácie, kaviarne a iného podobného zariadenia svojimi pokynmi obmedzí vstup do tohto zariadenia ľuďom určitej rasy, národa alebo etnickej skupiny. K spáchaniu trestného činu by došlo aj v prípade, ak by niekto svojimi výrokmí na verejnosti vzbudzoval u ľudí nenávisť k určitej rase, národu alebo etnickej skupine.

▪ *§ 424 Trestného zákona – Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti*

1) *Kto verejne*

a) *sa vyhráža jednotlivcovi alebo skupine osôb pre ich príslušnosť k niektorému národu, národnosti, rase alebo etnickej skupine alebo pre ich farbu pleti, obmedzovaním ich práv a slobôd alebo kto takéto obmedzenie vykonal, alebo*

b) *podnecuje k obmedzovaniu práv a slobôd niektorého národa, národnosti, rasy alebo etnickej skupiny, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.*

2) *Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto sa spolčí alebo zhromaždí na spáchanie činu uvedeného v odseku 1.*

3) *Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2*

a) *v spojení s cudzou mocou alebo cudzím činiteľom,*

b) *ako verejný činiteľ, alebo*

c) *za krízovej situácie.*

- **Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd** – napríklad niekto uverejní v novinách príspevok, v ktorom bude schvaľovať činy neonacistického hnutia alebo hnutia skinhead a vyzve mladých ľudí, aby sa k týmto hnutiam pre dobro ich krajiny pridali.

▪ *§ 421 Trestného zákona - Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd*

1) *Kto podporuje alebo propaguje skupinu osôb, ktorá násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smeruje k potlačeniu základných práv a slobôd osôb, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.*

2) *Odňatím slobody na štyri roky až osem rokov sa páchatel' potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1*

a) *verejne,*

b) *závažnejším spôsobom konania, alebo*

c) *za krízovej situácie.*

- **Osvienčimská lož** – napríklad niekto v rámci svojho vystúpenia na zhromaždení popiera, že počas druhej svetovej vojny boli koncentračné tábory, v ktorých ľudia zomierali v plynových komorách. V súvislosti s týmto trestným činom sa vedú dlhé diskusie nielen medzi právnikmi, či zavedenie tohto trestného činu vedie účinne k prevýchove jeho páchatel'ov, pričom sa zdôrazňuje úloha vzdelávania a osvety.

§ 422 Trestného zákona – Podpora a propagácia skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd

1) Kto verejne, najmä používaním zástav, odznakov, rovnošiat a hesiel, prejavuje sympatie k hnutiam, ktoré násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy smerujú k potláčaniu základných práv a slobôd osôb, potrestá sa odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky.

2) Rovnako ako v odseku 1 sa potrestá, kto verejne popiera, spochybňuje, schvaľuje alebo sa snaží ospravedlniť holokaust.

- **Ohováranie** – napríklad ak niekto úmyselne šíri nepravdivú informáciu pred väčšou skupinkou ľudí, čo môže danej osobe ublížiť na cti, prípadne narušiť jej rodinné vzťahy, postavenie v práci a pod. Ak páchatel použije na šírenie lži účinné informačné prostriedky, napríklad tlač alebo televíziu, hrozí mu trest odňatia slobody od jedného do piatich rokov.

§ 373 Trestného zákona – Ohováranie

1) Kto o inom oznámi nepravdivý údaj, ktorý je spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť u spoluobčanov, poškodiť ho v zamestnaní, v podnikaní, narušiť jeho rodinné vzťahy alebo spôsobiť mu inú vážnu ujmu, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

2) Odňatím slobody na jeden rok až päť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním značnú škodu,
- b) z osobitného motívu,
- c) verejne, alebo
- d) v podnikaní závažnejším spôsobom konania.

3) Odňatím slobody na tri roky až osem rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

- a) a spôsobí ním škodu veľkého rozsahu, alebo
- b) a spôsobí inému stratu zamestnania, úpadok podniku alebo rozvod manželstva.

- **Porušovanie autorského práva** – napríklad hudobná skupina nahrá CD, kde použije refrén piesne inej kapely bez jej súhlasu.

§ 283 Trestného zákona – Porušovanie autorského práva

1) Kto neoprávnene zasiahne do zákonom chránených práv k dielu, umeleckému výkonu, zvukovému záznamu alebo zvukovo-obrazovému záznamu, rozhlasovému vysielaniu alebo televíznemu vysielaniu alebo databáze, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.

2.3. Oznámenie o spáchaní priestupku

Za menej závažné zásahy do práv iných osôb pri zneužívaní slobody prejavu možno udeliť pokutu za spáchanie napríklad týchto priestupkov podľa zákona o priestupkoch:

- znečistenie verejného priestranstva, verejne prístupného objektu alebo znečistenie verejnoprospešného zariadenia plagátovou výzdobou, komerčnými a reklamnými oznamami,
- ublíženie na cti tým, že iného urazí alebo vydá na posmech, úmyselne uvedie nesprávny alebo neúplný údaj pred štátnym orgánom, pred orgánom obce alebo pred organizáciou za účelom získania neoprávnenej výhody.

Na rozdiel od trestných činov stačí zásadne pri spáchaní priestupkov zavinenie z nedbanlivosti, to znamená, že nie je vyžadovaný úmysel páchatel'a. Priestupok je spáchaný z nedbanlivosti,

- ak páchatel' vedel, že svojím konaním môže porušiť zákon, ale bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že sa tak nestane, alebo
- ak páchatel' nevedel, že svojím konaním môže porušiť zákon, ale vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery to vedieť mal a mohol.

Na prejednanie priestupkov sú pre vyššie uvedené prípady príslušné okresné úrady v závislosti od miesta, kde bol priestupok spáchaný.

2.4. Sťažnosť na Ústavný súd Slovenskej republiky

Ak je chránená sloboda prejavu porušená a nemožno sa už domôcť nápravy na inom súde alebo orgáne štátnej správy či samosprávy, je možné žiadať o nápravu na Ústavnom súde Slovenskej republiky za splnenia ďalších podmienok. Jednou zo zásadných podmienok je splnenie 2-mesačnej lehoty od posledného rozhodnutia, postupu alebo opatrenia, na ktoré sa občan sťažuje. Týmto posledným rozhodnutím musí byť rozhodnutie, ktorým sa vyčerpali všetky opravné prostriedky, najčastejšie pôjde o odvolanie, prípadne dovolanie. Pred ústavným súdom musí byť sťažovateľ zastúpený advokátom.

Webová stránka Ústavného súdu Slovenskej republiky: www.concourt.sk

2.5. Sťažnosť na Európsky súd pre ľudské práva

Sťažnosť na európsky súd je potrebné zaslať v lehote 6 mesiacov odo dňa, keď sťažovateľovi došlo posledné rozhodnutie vo veci, s veľkou pravdepodobnosťou pôjde o rozhodnutie ústavného súdu. Rovnako ako pri sťažnosti na ústavný súd je potrebné pred podaním sťažnosti vyčerpať všetky opravné prostriedky. Lehota 6 mesiacov sa potom počíta od posledného rozhodnutia vo veci, ktorým sme vyčerpali všetky takzvané účinné opravné prostriedky (za neúčinný opravný prostriedok sa považuje napríklad podanie sťažnosti podľa zákona o sťažnostiach). Sťažnosť sa posieľa v slovenskom jazyku a môže byť napísaná aj na korešpondenčnom lístku. V takomto prípade by európsky súd vyzval sťažovateľa na doplnenie sťažnosti podľa oficiálneho formulára, ktorý možno nájsť aj na webovej stránke európskeho

súdu. Európsky súd rozhoduje o tom, či práva a slobody zakotvené v dohovore Rady Európy na ochranu základných práv a slobôd boli porušené u sťažovateľa.

Pri porovnávaní ustanovení k slobode prejavu v našej ústave a európskom dohovore pridáme k záveru, že sloboda prejavu je bližšie upravená v našej ústave. Ústava napríklad výslovne zakazuje cenzúru. Konkrétnejšia úprava však neznamená automaticky viac práv. Pri výklade európskeho dohovoru aj ústavy treba hľadať ich podstatu a zmysel, nie účelovo ich vykladať pre jeden prípad. Pri hľadaní obsahu chránenej slobody prejavu nám slúžia rozhodnutia nášho ústavného súdu, ako aj Európskeho súdu pre ľudské práva. Zákaz cenzúry, i keď nie je priamo uvedený v európskom dohovore, vyplýva z obsahu daného ustanovenia článku 10 k slobode prejavu.

Adresa Európskeho súdu pre ľudské práva:
European Court of Human Rights
Council of Europe
F - 67 075
Strasbourg Cedex
France

Webová stránka Európskeho súdu pre ľudské práva: www.echr.coe.int

Čl.10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Sloboda prejavu

1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.
2. Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa aj povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam obmedzeniam alebo sankciám, ktoré ustanovuje zákon a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky, ochrany povesti alebo práv iných, zabráneniu úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

2.6. Sloboda prejavu v reklame

Reklama je tiež formou slobody prejavu, či už v televízii, novinách, rozhlase, na internete alebo inom médiu. Sloboda prejavu v reklame je obmedzená v predmete reklamy, ale aj samotnom obsahu vo viacerých zákonoch, napríklad v zákone o reklame, zákone o ochrane spotrebiteľa a Obchodnom zákonníku. Podľa zákona o reklame je reklama prezentácia produktov v každej podobe s cieľom uplatniť ich na trhu. Podľa tohto zákona každá reklama na Slovensku musí spĺňať všeobecné podmienky reklamy. Medzi zásadné podmienky patrí požiadavka súladu s pravidlami hospodárskej súťaže a dobrými mravmi, že reklama nemôže byť klamlivá či skrytá. Skrytou reklamou je napríklad reklama na minerálku určitej značky, ktorá je nedbanlivo postavená na stole moderátorky v televízii počas vysielania.

§ 3 zákona o reklame

- 1) Reklama musí byť v súlade s pravidlami hospodárskej súťaže a dobrými mravmi.

2) Reklama nesmie byť klamlivá.

3) Reklama nesmie byť skrytá.

4) Reklama nesmie

- a) zneužívať dôveru spotrebiteľa, nedostatok jeho skúseností alebo vedomostí,
- b) prezentovať produkty, ktorých výroba, predaj, poskytovanie alebo používanie sú zakázané,
- c) obsahovať čokoľvek, čo znevažuje ľudskú dôstojnosť, uráža národnostné cítienie alebo náboženské cítienie, ako aj akúkoľvek diskrimináciu na základe pohlavia, rasy a sociálneho pôvodu,
- d) propagovať násilie, vandalizmus alebo vulgárnosť a navádzať na protiprávne konanie alebo vyjadrovať s ním súhlas,
- e) prezentovať nahotu ľudského tela pohoršujúcim spôsobom,
- f) prezentovať produkty poškodzujúce životné prostredie alebo produkty škodlivé životu alebo zdraviu ľudí, zvierat alebo rastlín bez toho, aby sa na škodlivosť výslovne a zreteľne neupozornilo,
- g) ohrozovať fyzické zdravie ani psychické zdravie občana,
- h) prezentovať produkty ako prospešné zdraviu ľudí, zvierat alebo rastlín, ak to nie je preukázané odborným posudkom,
- i) prezentovať potraviny a výživové doplnky tak, akoby mali účinky liekov,
- j) využívať zmyslové vnímanie, ktoré ovplyvňuje pamäť človeka bez toho, aby si to uvedomil (podprahové vnímanie),
- k) obsahovať osobné údaje, údaje o majetkových pomeroch osôb bez ich predchádzajúceho súhlasu,
- l) odvolávať sa na vyhlásenia iných osôb bez ich predchádzajúceho súhlasu,
- m) zasahovať do práv iných osôb bez ich súhlasu,
- n) zneužívať dôveru maloletých osôb, najmä

1. podnecovať na správanie, ktoré môže ohroziť ich zdravie, psychický vývin alebo morálny vývin,

2. zobrazovať ich v nebezpečných situáciách,

3. nabádať ich na nákup nevhodných produktov alebo produktov, ktorých predaj je týmto osobám zakázaný, alebo na nákup produktov prostredníctvom telefónu, telefaxu alebo elektronickej počítačovej siete tak, že sa zneužije ich neskúsenosť a dôverčivosť,

4. obsahovať priamo výzvu maloletým osobám, aby nabádali rodičov alebo iné osoby na nákup produktov.

5) Reklama musí spĺňať požiadavky na verejné rečové prejavy, dodržiavať zásady jazykovej kultúry, gramatické a pravopisné pravidlá, pravidlá výslovnosti slovenského jazyka a ustálenú odbornú terminológiu.

6) Reklama sa nesmie šíriť automatickým telefonickým volacím systémom, telefaxom a elektronickou poštou bez predchádzajúceho súhlasu ich užívateľa, ktorý je príjemcom reklamy.

7) Reklama sa nesmie šíriť adresne, ak adresát doručenie reklamy vopred odmieta.

8) Reklama osobitnej ponuky produktov musí obsahovať

- a) dátum začiatku lehoty, počas ktorej osobitná ponuka bude trvať, ak táto lehota ešte nezačala plynúť,
- b) dátum skončenia lehoty osobitnej ponuky alebo údaj o tom, že osobitná ponuka platí až do vyčerpania zásob produktov.

Okrem týchto všeobecných podmienok platia osobitné podmienky napríklad pre reklamu alkoholických nápojov, pre zákaz tabakových výrobkov, zákaz liekov alebo zákaz zbraní a streliva.

Známe sú šokujúce reklamné kampane firmy Benetton, často postavené na prilákaní pozornosti spotrebiteľa prostredníctvom neočakávanej, poburujúcej obrazovej informácie – bozkávajúci sa mnísi, naturalistické fotografie dieťaťa tesne po jeho narodení, zobrazenie nahoty a pod. Kontroverzná bola aj plošná reklama uverejnená v tlači, ktorá na celej redakčnej strane zobrazovala Usamu bin Ládina s podtitulom Podľa návrhu poslanca NR SR aj tento človek by sa na Slovensku mohol stať majiteľom verejnej lekárne. Viaceré denníky takúto reklamu odmietli uverejniť najmä s poukázaním na etické a morálne kritériá. Prevažne nepriaznivo boli prijaté i reklamné billboardy propagujúce Rádio Koliba, na ktorých dominovala ženská postava so zástavou Rádia Koliba, šliapajúca po logách troch najsilnejších konkurenčných rozhlasových staníc.

V prípade, že má niekto podozrenie o porušovaní zákona o reklame, môže sa obrátiť podľa obsahu reklamy na:

- Štátnu veterinárnu a potravinovú správu Slovenskej republiky,
- Štátny ústav na kontrolu liečiv,
- Štátny ústav na kontrolu veterinárnych liečiv,
- Slovenskú obchodnú inšpekciu.

Uvedené orgány reklamu zakážu, ak zistia, že je v rozpore so zákonom. Pritom môžu udeliť aj pokutu do výšky 5 miliónov slovenských korún v závislosti od závažnosti prípadu.

Občania sa môžu s podnetmi priamo obracať aj na Radu pre reklamu. Rada pre reklamu je občianskym združením, ktoré vydalo Etické zásady reklamnej praxe. Tento takzvaný etický kódex pre reklamu nie je právne záväzný, napriek tomu je rešpektovaný reklamnými agentúrami, ako aj zadávateľmi reklamy. Uvedený kódex je príkladom toho, že nie všetko, čo sa rešpektuje pri slobode prejavu, musí upraviť zákon. Pravidlá etického kódexu sa dodržiavajú prostredníctvom samoregulácie, čo znamená, že subjekty v oblasti reklamy tieto pravidlá rešpektujú z iného dôvodu, než je donucovacia sila zákona. V preambule tohto kódexu je okrem iného uvedené: „*Účelom kódexu je napomôcť k tomu, aby reklama v Slovenskej republike čo najlepšie slúžila zadávateľom reklamy a verejnosti, aby spĺňala etické hľadiská reklamy požadované občanmi SR, bola predovšetkým pravdivá, čestná a slušná...*“

Rada pre reklamu
Grösslingova 45
811 09 Bratislava